

УДК 378.011.3-051:356.13]:81'243

Т. Л. Щегольовакандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України

ПРОВЕДЕННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ ЯК СПОСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті професійна культура майбутнього офіцера-прикордонника визначена як інтегроване особистісне утворення, що містить мотиваційно-ціннісний, моральний, знаннєво-практичний та рефлексивний компоненти. Способом формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови є акмеологічний тренінг, функціями якого є стимулююча, розвиваюча, психологічна й проектувальна. Представлено систему навчально-методичного забезпечення формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на кожному етапі проведення акмеологічного тренінгу на заняттях з англійської мови.

Ключові слова: професійна культура, компонент, акмеологічний тренінг, майбутні офіцери-прикордонники.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [3], майбутній фахівець має опанувати сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією. Набуття зазначених вище якостей, а саме духовних, волевих й інтелектуальних, передбачає формування професійної культури майбутніх фахівців, зокрема офіцерів-прикордонників.

Специфіка професійної діяльності останніх потребує сформованості їх професійної культури з метою якісного здійснення своїх функцій із забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України. Невід'ємною складовою частиною професійної культури майбутнього офіцера-прикордонника є іншомовна комунікативна компетенція для практичного застосування іноземної мови в професійно-діловому спілкуванні з представниками зарубіжних країн. Як справедливо зазначає Н. Орлова [7], система підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників має бути цілеспрямованою, гнучкою та варіативною й уможливлювати виявлення, розвиток та використання індивідуальних можливостей кожного.

У зв'язку зі сказаним вище необхідним є впровадження новітніх технологій та методів, зокрема тих, що ґрунтуються на акмеологічному підході, з метою формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців розкрито в працях С. Архипової [1], А. Майборода [15], І. Ніколаєску [6], В. Приступи [8], Л. Рибалко [10], Г. Сазоненко [11], В. Федоришина [14] та інших. Цінною є думка Л. Рибалко, яка підкреслює що провідною ідеєю теорії і методики професійної освіти є створення умов для розкриття та розвитку внутрішнього потенціалу кожного майбутнього фахівця, формування його позитивної «Я»-концепції в процесі опанування основ професійної діяльності. За словами дослідниці, переведення потенційного в актуальне, набуття особистісно-професійної зрілості, досягнення акме-вершини майбутнім фахівцем є орієнтирами докорінних змін у системі вищої освіти України [10, с. 4].

Проблема реалізації акмеологічного підходу в процесі вивчення іноземної мови розглядається в таких аспектах: упровадження акмеологічних технологій – ігрового моделювання, розвивального навчання, індивідуалізації, проектування

засобами іноземної мови (Є. Житкова, В. Литнєва, Л. Пригодич) [2; 4; 8]; створення навчально-методичного забезпечення з іноземної мови на акмеологічних засадах – акмеологічні портфоліо, підручники (Н. Мараховська, Н. Ушакова) [5; 13].

Водночас питання проведення акмеологічного тренінгу як способу формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови були вивчені невичерпно.

Мета статті. Головною метою роботи є уточнити сутність понять «професійна культура», «акмеологічний тренінг»; виявити функції та етапи проведення акмеологічного тренінгу як способу формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Розуміємо поняття «професійна культура майбутнього офіцера-прикордонника» як інтегроване особистісне утворення, що містить такі компоненти:

1) мотиваційно-ціннісний (мотиви та ціннісні орієнтації, пов'язані з майбутньою професією: прагнення до самореалізації у майбутній професійній діяльності та досягнення найвищих результатів у ній; система ставлень – до Батьківщини та народу, військового обов'язку, професійної діяльності, інших людей та себе);

2) моральний (гуманістична спрямованість професійної діяльності національна гідність, справедливість, об'єктивність, толерантність);

3) знаннєво-практичний (сукупність професійних знань та умінь);

4) рефлексивний (позитивна «Я»-концепція, усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності).

З метою формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників доцільно впроваджувати акмеологічні тренінги в процес їх фахової підготовки. Визначаємо акмеологічний тренінг як активний метод, спрямований на досягнення майбутнім фахівцем найвищих результатів в особистісному та професійному розвитку – акме-вершин. Г. Сибігатулліна визначила особливості акмеологічного тренінгу:

– орієнтація на засвоєння учасниками комунікативних, гностичних, організаторських, конструктивних проєктивних технологій;

– програмно-цільова спрямованість тренінгу, яка досягається постійною практикою, освоєнням включених у тренінг психотехнологій, педерівкою їх відповідності;

– включення як групових, так і індивідуальних програм з урахування особливостей особистості та очікуваних результатів як на рівні групи, так і окремої особистості;

– наявність програм трьох рівнів: міжгрупових, внутрішньо групових, особистісних [12].

Цінною є думка О. Проценко, що підготовка та проведення акмеологічного тренінгу являє собою замкнутий циклічний процес, що складається з трьох етапів: програмно-цільового, підготовчого, основного. Результатом проведення акмеологічного тренінгу, за словами дослідниці, є зростання професіоналізму працівників, перехід їх на новий рівень професіоналізму, підвищення ефективності професійної діяльності та перенесення знань і умінь, отриманих у тренінгу, в реальну професійну діяльність [9].

Розглядаючи акмеологічний тренінг як спосіб формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, виокремлюємо такі його функції:

1) стимулюючу – переведення потенційних можливостей курсантів в актуальні у процесі формування професійної культури, стимулювання їх до розкриття внутрішнього потенціалу;

2) розвиваючу – розвиток у курсантів прагнення досягати акме-вершин у навчальній та професійній діяльності;

3) психологічну – усунення бар'єрів та перешкод, що утруднюють досягнення акме-вершин;

4) проєктувальну – моделювання, створення умов для успішного формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників.

Вважаємо за доцільне розглянути особливості проведення акмеологічного тренінгу на заняттях з іноземної (англійської) мови з метою формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. Виокремлюємо етапи цього тренінгу.

1. *Вступний.* Метою цього етапу є реалізація мотиваційно-ціннісного компонента професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. Викладач пропонує курсантам обговорити цитати, в основі яких лежать акмеологічні ідеї:

What you get by achieving your goals is not as important as what you become by achieving your goals (Zig Ziglar).

There is simply no substitute for hard work when it comes to achieving success (Heather Bresch).

Never measure the height of a mountain until you have reached the top. Then you will see how low it was (Dag Hammarskjold).

Значущість цієї методики полягає в спрямуванні майбутніх офіцерів-прикордонників на досягнення вершин у професійному та особистісному розвитку, «постійне вдосконалення сутнісних сил у процесі опанування основ професійної діяльності» [10, с. 383].

Також на цьому етапі курсанти залучаються до написання автобіографії іноземною мовою. Їм пропонуються такі питання-орієнтири:

1. Describe your life events that influenced your professional choice.
2. Enumerate social, cultural, political and economic events that contributed to your current personality.
3. Characterize your personal and professional qualities. Analyze your strengths and weaknesses.
4. Write about your area of excellence.

Складання автобіографії має значний діагностичний потенціал. Аналіз робіт курсантів сприяє виявленню їх мотивів та ціннісних орієнтацій, пов'язаних із майбутньою професією, внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на її вибір.

2. *Основний етап.* Його метою є реалізація двох компонентів професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників – морального та знаннєво-практичного.

Курсантів розподіляють на три групи за трьома поняттями «Ethics», «Law», «Codes of Conduct». Учасники кожної групи записують асоціації для поняття, запропонованого їхній групі. Далі майбутні офіцери-прикордонники, використовуючи асоціативні ланцюжки, виводять спільне визначення поняття й презентують їх іншим учасникам. Наступним завданням є пошук групами визначень у довідковій літературі (словниках, енциклопедіях), нормативно-правових документах тощо. Така методика уможлиблює актуалізацію професійних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників, а також створення нових оригінальних ідей, утворення смислових зв'язків.

Далі курсантам пропонується в парах обговорити національні кодекси

поведінки офіцерів-прикордонників (National Codes of Conduct used by Border Guards), прийнятих у країнах Європейського Союзу [16]:

- Respect for and protection of fundamental rights and freedoms;
- Non-discrimination or equal treatment of persons;
- Prohibition on torture or cruel, inhuman and degrading treatment;

- Confidentiality and respect for privacy;
- Incorruptibility;
- Reputational issues;
- Restraint in the use of force.

Виконання цієї вправи сприяє усвідомленню майбутніми офіцерами-прикордонниками їх професійної діяльності не тільки як системи формальних правил, а передусім як сукупності моральних правил й норм (гуманізм, толерантність, справедливість, об'єктивність тощо), котрими вони мають послуговуватися під час виконання професійних обов'язків.

Вихованню національної гідності та патріотизму сприяє групова дискусія, темою якої обрано вислів Дж. Кеннеді: "Ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country". Курсанти обговорюють практичні дії свідомого громадянина та патріота:

- practice being eco-friendly (employ eco-friendly practices at work, preserve flora and fauna for future generations to enjoy);
- be your country's patriot (promote local culture and tourism to your foreign friends, encourage patriotism in your siblings, children and friends by teaching them what they can do to become better citizens);
- be socially active and responsible (be honest, say no to cheating, lying, stealing, report any crime or any illegal act, do not be afraid to speak up);
- stay well-informed and develop your critical thinking (keep yourself updated on what's going on in the country, analyze situations, issues, people and information of all kinds from every possible angle).

Під час підбору навчального матеріалу з метою реалізації знаннєво-практичного компонента професійної культури доречно послуговуватися посібником для офіцерів-прикордонників, укладеним Європейською Агенцією з питань управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського Союзу (FRONTEX) [17]. Із метою здобуття майбутніми офіцерами-прикордонниками сукупності професійних знань навчальний матеріал з англійської мови доцільно розподілити за тематичними модулями:

1. Fundamental rights in relation to border guarding.
 - 1.1. Introduction to fundamental rights and migration.
 - 1.2. The rights and the entitlements of border guards and the impact of working in a border control environment.

1.3. Professional standards and the human rights framework.

2. Interception at sea, land and air.

2.1. Introduction to the right to life.

2.2. Stages related to interception (planning, preparation, detection, interception and follow-up) in compliance with fundamental rights.

2.3. Fair treatment and non-discrimination, and the prohibition of collective expulsions.

3. Reception and assistance.

3.1. Introduction to fundamental rights in reception and assistance.

3.2. Reception and assistance.

4. Interviewing.

4.1. Introduction to fundamental rights issues involved in interviewing and communication.

4.2. The PEACE model.

5. Deprivation of liberty.

5.1. Introduction to fundamental rights in the deprivation of liberty.

5.2. Deprivation of liberty of some groups and individuals requiring special attention.

Доцільно зазначити, що вибір тем зумовлений потребами професії та забезпечує опанування майбутніми офіцерами-прикордонниками актуальної фахової інформації через англomовні джерела.

Розвиток професійних умінь (комунікативних, перцептивних, проектувальних, організа-торських, саморегуляції) курсантів відбувається під час упровадження таких методів, як ділові та рольові ігри, групові дискусії, модифікації «мозкового штурму», метод аналізу практичних ситуацій (кейс-стаді) тощо.

3. *Заключний етап.* На ньому відбувається реалізація рефлексивного компонента професійної культури. Курсанти заповнюють аркуші самооцінювання. Вони мають оцінити як власну роботу під час тренінгу, так і роботу групи. Наприклад, для аналізу ефективності власної діяльності орієнтирами можуть бути такі запитання:

Think about how you worked during this unit:

- on your own;
- with the help of your teacher;
- cooperating with others.

Your work was:

- effective;
- good;
- not very good;
- Think about what you liked and disliked;
- Write what you have learnt.

Оцінюючи групову роботу загалом та власний внесок зокрема, курсант виконує таке завдання:

Think about how you worked with your group today and tick your contributions. Note what was good enough and what still needs improving.

I helped the others plan the work.

I helped decide the roles and responsibilities.

I listened when others spoke.

I contributed my own ideas.

I completed the task I was given.

I encouraged others to express their ideas.

I shared my material.

I helped my group keep to the point.

I helped find solutions when we had a problem.

Систематичне оцінювання власних та групових навчальних досягнень сприяє позитивній «Я»-концепції через самоаналіз та аналіз своєї діяльності іншими учасниками тренінгу; усвідомленню курсантом себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи сказане вище, визначаємо поняття «професійна культура майбутнього офіцера-прикордонника» як інтегроване особистісне утворення, що містить мотиваційно-ціннісний, моральний, знаннєво-практичний та рефлексивний компоненти. Акмеологічний тренінг розглянуто в широкому сенсі як активний метод, спрямований на досягнення майбутнім фахівцем найвищих результатів в особистісному та професійному розвитку – акме-вершин, та у вузькому – як спосіб формування професійної культури майбутнього офіцера-прикордонника. Функції акмеологічного тренінгу (стимулююча, розвиваюча, психологічна й проектувальна) відбивають акмеологічні ідеї розвитку особистості, досягнення професійних акме-вершин. Проведення на акмеологічного тренінгу заняттях з іноземної мови за трьома етапами (вступним, основним, заключним) забезпечує реалізацію зазначених компонентів професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників через сукупність різноманітних методів, прийомів та форм навчання.

Перспективами подальших досліджень є розроблення інших способів формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах акмеологічного підходу, зокрема акмеограм, карт успіху, планів саморозвитку тощо.

Список використаної літератури:

1. Архипова С.П. Акмеологічні засади професійної підготовки соціальних працівників / С.П. Архипова // *Наук. вісн. Ужгородськ. ун-ту: Сер. : Педагогіка. Соціальна робота.* – Ужгород : Вид-во УжНУ«Говерла», 2011. – Вип. 21. – С. 10–13.
2. Житкова Е.В. Акмеологическая составляющая обучения взрослых иностранному языку : науч. изд. / Е.В. Житкова. – Томск: Томск. гос.ун-т, 2012. – 84 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Лытнева В.В. Акмеологический подход к индивидуализации обучения будущих инженеров иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.В. Лытнева ; Кубанск. гос. ун-т. – Армавир, 2010. – 193 с.
5. Мараховська Н.В. Створення акмеологічного портфолію як способу формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови / Н.В. Мараховська // *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн.* – Суми : Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка, 2010. – Ч. 3 (5). – С. 390–398.
6. Ніколаєску І.О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору : [навч.-метод. посіб.] / І.О. Ніколаєску. – Черкаси : ОІПОПП, 2012. – 112 с.
7. Орлова Н.С. Формирование ценностного отношения к природе в профессиональной подготовке офицеров-пограничников : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н.С. Орлова. – Калининград, 2006. – 397 с.
8. Пригодич Л.Л. Практичне застосування акмеологічного підходу під час вивчення іноземної мови / Л.Л. Пригодич // *Таврійськ. вісн. Освіти : зб. наук. пр.* – 2014. – № 2. – С. 22–27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_2_5.
9. Проценко О.Б. Акмеологічний тренінг професійного розвитку майбутнього викладача: сутність та принципи реалізації / О.Б. Проценко // *Инновационный потенциал украинской науки – XXI век : материалы XXV Всеукраїнськ. наук.-пр-акт. конф.* 20–27 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/25/protsenko.php>.
10. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : [монографія] / Л.С. Рибалко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 443 с.
11. Сазоненко Г.С. Компетентність у системі неперервної освіти : акмеологічна модель : [наук.-метод. посіб.] / Г.С. Сазоненко, В.В. Приступа. – Макарів: Софія, 2013. – 416 с.
12. Сибигатуллина Г.Р. Развивающие акмеологические технологии в системе совершенствования профессионального самосознания государственных служащих : дис. ... канд. пед. наук : спец. 19.00.03 «Психология развития, акмеология» / Г.Р. Сибигатуллина ; Астраханск. гос. ун-т. – М., 2007. – 222 с.
13. Ушакова Н.І. Аспекти підручника з мови навчання для іноземних студентів у контексті акмеологічного освітнього підходу / Н.І. Ушакова // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць.* – Х., 2008. – Вип. 13. – С. 101–110.
14. Федоришин В.І. Теорія та методика фахової підготовки майбутніх учителів музики на акмеологічних засадах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / В.І. Федоришин ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2014. – 44 с.
15. Формування акмеологічної компетентності курсантів : [навч.-метод. посіб.] / А.О. Майборода. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є.І., 2013. – 136 с.
16. Ethics of Border Security // Centre for the Study of Global Ethics ; University of Birmingham. – 2010 [Electronic Resource]. – Retrieved from : http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Research/Ethics_of_Border_Security_Report.pdf.
17. Fundamental Rights Training for Boarder Guards : trainer's manual // Frontex : European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. – 2013 [Electronic Resource]. – Retrieved from : http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Training/Fundamental_Rights_Training_for_Border_Guards1.pdf.

Щеголева Т. Л. Проведение акмеологического тренинга как способа формирования профессиональной культуры будущих офицеров-пограничников в процессе изучения иностранного языка

В статье профессиональная культура будущего офицера-пограничника определена как интегрированное личностное образование, включающее мотивационно-ценностный, моральный, знаниево-практический и рефлексивный компоненты. Способом формирования профессиональной культуры будущих офицеров-пограничников в процессе изучения иностранного языка является акмеологический тренинг, выполняющий стимулирующую, развивающую, психологическую и проектировочную функции. Представлена система учебно-методического обеспечения формирования профессиональной культуры будущих офицеров-пограничников на каждом этапе проведения акмеологического тренинга на занятиях по английскому языку.

Ключевые слова: профессиональная культура, компонент, акмеологический тренинг, будущие офицеры-пограничники.

Shchegoleva T. Conducting the acmeological training session as a method of developing professional culture of prospective body guard officers s in the process of foreign language learning

In the present article professional culture of a prospective border guard officer has been defined as integrated personal formation, including motivation and values, moral, knowledge and practice, and reflective components. The method of developing professional culture of prospective border guard officers in the process of foreign language learning is the acmeological training session that performs the stimulating, developing, psychological and projective functions. The training session is based on acmeological ideas of achieving tops in personal and professional development. The system of educational and methodological support as a combination of learning methods, techniques and forms for developing professional culture of prospective border guard officers has been presented at each stage (introductory, main, concluding) of the acmeological training session embedded in English classes.

Key words: professional culture, component, acmeological training, prospective border guard officers.